

РОЛЬ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ В МИТНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

THE ROLE OF CUSTOMS PAYMENTS IN THE CUSTOMS POLICY OF UKRAINE

УДК 336.225;339.543

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct60-32>**Найденко О.Є.¹**к.е.н., доцент,
доцент кафедри митної справи
Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця**Тихомирова Д.В.**студентка
Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця**Naidenko Oleksii**Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics**Tykhomyrova Daria**Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics

У статті розглянуто законодавчі засади становлення митної політики загалом та митних платежів зокрема, здійснено аналіз динаміки надходження митних платежів за останні чотири роки та проведено паралель із економічними результатами. Для детального розгляду було проведено аналіз ефективності адміністрування митних платежів. Від самого початку існування мита та акцизу, а потім і податку на додану вартість поставало питання необхідності їх введення. Громадяни завжди скаржилися та намагались провозити контрабандні товари або купувати їх за нижчою ціною, ніж у вітчизняного товаровиробника. При цьому вони не розуміли, що така тенденція може привести до зниження конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку та стати причиною ще більших проблем, що в подальшому вплинуть на економіку всієї країни. Насправді митні платежі є невід'ємною частиною розвитку держави та формування правильної митної політики, оскільки вони є бар'єром зовнішнього та внутрішнього ринків, зберігають баланс між ними.

Ключові слова: митна політика, митні платежі, мито, акцизний податок, податок на додану вартість, митний бар'єр, захист вітчизняного товаровиробника, контрабанда.

В статье рассмотрены законодательные основы становления таможенной поли-

тики в целом и таможенных платежей в частности, осуществлен анализ динамики поступления таможенных платежей за последние четыре года и проведена параллель с экономическими результатами. Для детального рассмотрения был проведен анализ эффективности администрирования таможенных платежей. С самого начала существования пошлины и акциза, а затем и налога на добавленную стоимость стоял вопрос необходимости их введения. Граждане всегда жаловались и пытались провозить контрабандные товары или покупать их по более низкой цене, чем у отечественного товаропроизводителя. При этом они не понимали, что такая тенденция может привести к снижению конкурентоспособности страны на международном рынке и стать причиной еще больших проблем, которые в дальнейшем повлияют на экономику всей страны. На самом деле таможенные платежи являются неотъемлемой частью развития государства и формирования правильной таможенной политики, поскольку они являются барьером внешнего и внутреннего рынков, сохраняют баланс между ними.

Ключевые слова: таможенная политика, таможенные платежи, пошлина, акцизный налог, налог на добавленную стоимость, таможенный барьер, защита отечественного товаропроизводителя, контрабанда.

The article considers the legislative principles of customs policy and customs payments separately, analyzes the dynamics of customs payments over the past four years and draws a parallel with the economic results. For detailed consideration, an analysis of the effectiveness of customs administration was conducted. From the very beginning of the existence of duties and excises, and then value added tax, the question arose as to whether they should be introduced. Citizens have always complained and tried to smuggle goods or buy them at a lower price than from a domestic producer. At the same time, they did not understand that such a trend could lead to a decrease in the country's competitiveness in the international market and cause even greater problems that will further affect the economy of the whole country. In fact, customs duties are an integral part of the development of the state and the formation of proper customs policy, as they are a barrier to foreign and domestic markets, maintaining a balance between them. Of course, in order to achieve full stability, it is necessary to constantly monitor the payment of such payments, and first of all to establish well-defined rules for their administration, so that neither citizens nor customs authorities can take advantage of gaps in the legislation. There are gaps in the legislation that create the problem of lack of tools to combat violations of customs regulations. For example, the law does not provide for mandatory sealing of vehicles and a lot of goods moving on the territory of Ukraine are not guaranteed by the importer. As a result, the load can simply be replaced or "drowned". Similarly, control over the movement of parcels from the border to sorting points (so-called postal smuggling) is not provided for at the regulatory level. Thus, on the way of passing of shipments any machinations with cargo are possible. Thus, in order to properly perform customs clearance, it is necessary to improve customs legislation. This can be done by improving the legal framework that is, updating the rules for regulating foreign economic relations. First of all, this should happen with the customs and tax codes, and later with other related documents.

Key words: customs policy, customs payments, customs duties, excise tax, value added tax, customs barrier, protection of domestic producers, smuggling.

Постановка проблеми. Сьогодні митна та податкова політика є одним із найважливіших важелів формування ефективної економічної політики країн світу. Завдяки податковим надходженням формується дохідна частина бюджету, кошти якої можуть використовуватись на різні цілі соціально-економічного розвитку держави. Одними з впливовіших податкових платежів є митні платежі. Митні платежі переслідують мету, пов'язану з впливом на процеси ЗЕД, а саме регулювання процесів експорту та імпорту товарів. Завдяки митним платежам держава може обмежити вивезення або

ввезення товарів, захистити національних товаровиробників від недобросовісної конкуренції іноземних виробників. Підписання Україною Угоди з ЄС неповною мірою дає змогу українським виробникам виходити на зовнішній ринок, оскільки на більшість українських товарів установлені квоти та обмеження, тому важливим є визначення ролі митних платежів в Україні для коригування митної політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням необхідності митних платежів в умовах формування митної політики України

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-3965>

присвячені праці таких учених, як О. Дубовик [3], Л. Прокіпчук [9], М. Лепеха [5], Г. Кукуруза та С. Ніколаєнко [4].

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування ролі митних платежів в митній політиці України. Для досягнення мети було проведено наскрізний аналіз законодавчих актів, що регулюють питання митних платежів, а також визначено те, яким чином це законодавство впливає на реальну ситуацію сплати таких платежів в Україні. Також було проведено аналіз надходжень митних платежів до бюджету в розрізі ВВП та досліджено ефективність справляння таких платежів на рівні митниці.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах співіснування України з іншими країнами та збільшення її ролі на міжнародному ринку однозначною є потреба в митній політиці, яка покликана вирішувати зовнішньоекономічні питання. Митна політика є важливою частиною економічної структури країни, оскільки вона керує поставками товарів як на територію країни, так і за її межі. Для достатнього розуміння сутності цієї політики законодавством встановлено визначення, яке повною мірою описує мету, цілі та завдання митної політики. Більш детально це можна побачити на рис. 1, що сформований на основі ст. 5 Митного кодексу України (далі – МКУ). За наведеним терміном поняття було графічно виокремлено, виділено основні напрями розвитку митної політики, що прописані у законодавстві. Крім того, зазначено, що митна політика є складовою частиною

державної економічної політики, що доводить те, що важлива роль їй відводиться на законодавчому рівні.

Відповідне схематичне зображення визначення митної політики досить чітко показує основні напрями, на які націлена митна політика в ході своєї реалізації. Якщо узагальнити ці напрями, то можна сказати, що державна митна політика спрямована на розвиток та захист, а також забезпечення конкурентоспроможності внутрішнього ринку, тобто вітчизняного виробництва.

Для досягнення відповідних цілей законодавством передбачені певні інструменти, що об'єднані в систему митної справи. Саме митна справа є сукупністю правил, які регулюють установлення, реалізацію та контроль механізму і його інструментів у процесі реалізації митної політики. Статтею 7 МКУ визначено, що митна справа – це встановлені порядок та умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного й нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, протидія контрабанді та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики [6].

Як видно з наведеного поняття, під час реалізації митної політики використовуються механізми тарифного та нетарифного регулювання, що включають інструменти у вигляді митних платежів. Також прописано, що митна справа є відповідальною за правильність нарахування та сплати таких платежів.

Рис. 1. Графічне зображення визначення «державна митна політика»

Джерело: [6]

Система митних платежів установається митним та податковим законодавством. Стаття 1 п. 2 МКУ регламентує відносини, пов'язані зі справлянням митних платежів Митним та Податковим кодексом України, а також іншими законами України з питань оподаткування [6]. Таким чином, графічно можна зобразити систему розподілу правил адміністрування митних платежів між двома кодексами (рис. 2).

Як видно з рис. 2, до митних платежів входять три загальнодержавні податки. Перші два, тобто податок на додану вартість (далі – ПДВ) та акцизний податок, регулюються Податковим кодексом, тоді як лише мито – Митним кодексом. Однак можна побачити те, наскільки мито має розгалужену структуру, на відміну від попередніх двох податків. Крім того, ПДВ та акциз посідають вагоме місце в системі внутрішніх податків, тому для простоти структурування їх регулювання окремо в Митному кодексі було прописано лише мито. Таким чином, під час митного оформлення слід застосовувати норми податкового та митного законодавства.

Так, митним законодавством установлено перелік операцій, що обов'язково підлягають митному оподаткуванню. Відповідно до ст. 289 МКУ, до них належать такі:

- ввезення товарів на митну територію України;
- незаконне переміщення товарів, що перебувають на території вільної митної зони або на митному складі;
- вивезення товарів з митної території України під час оформлення товарів відповідно до митного режиму експорту; під час вивезення товарів за межі митної території України без оформлення митної декларації та під час незаконного вивезення товарів за межі митної території України; під час невиконання умов, установлених щодо товарів, які вивозилися за межі митної території України

зі звільненням від оподаткування вивізним митом; після завершення митного оформлення товарів та їх випуску, якщо внаслідок перевірки митної декларації чи за результатами документальної перевірки митний орган самостійно накладає на платника податків додаткові податкові зобов'язання.

Таким чином, усі такі випадки повинні оподатковуватись митними платежами.

Митні платежі виконують певні функції, які умовно можна розділити на три основні, які містять допоміжні функції (рис. 3).

Як видно з рис. 3, функції митних платежів мають досить широкий спектр, отже, є вагомим фактором впливу на систему митного оформлення. Незважаючи на те, що фіскальна функція посідає перше місце, сьогодні її не можна назвати головною. Сучасні держави, в тому числі Україна, намагаються відійти від старого розуміння нагромадження грошових коштів як основного напрямку митних платежів. Основними можна вважати регулюючу та контрольну функції, оскільки першочерговим завданням платежів було і є не стільки збирання коштів, скільки формування стабільності зовнішнього та внутрішнього ринків і збереження їхнього балансу. Крім того, державі необхідно забезпечувати захист вітчизняного виробника від імпоротної конкуренції.

Проте якщо запитати звичайних українців без економічної освіти про необхідність митних платежів, то більшість відповість негативно. Велика частина суспільства України вважає, що митні платежі, як і податки, не мають ваги та повинні бути скасовані. Їх існування лише заважає звичайним українцям нормально жити. Насправді ж це питання досить погано висвітлюють, даючи можливість громадянам мати безпідставні судження.

Таке мислення приводить до утворення контр-абандних методів ввозу не тільки заборонених на території України товарів, але й звичайного товару,

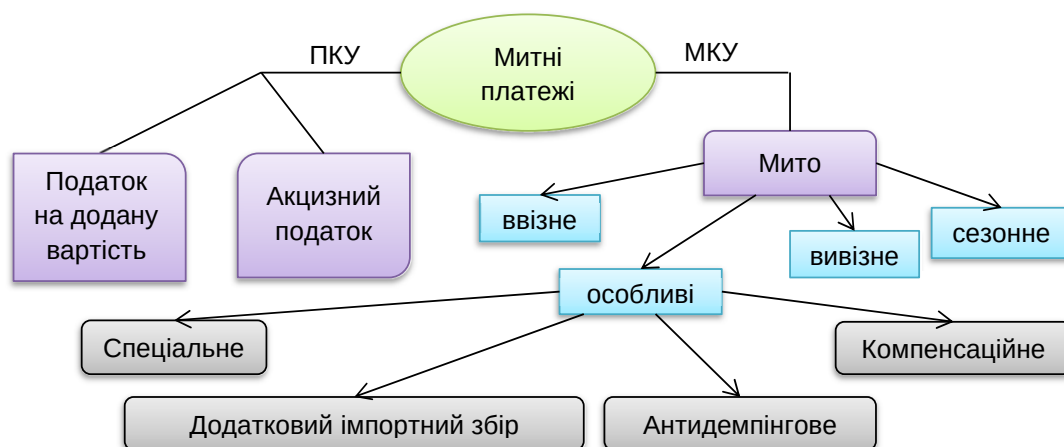

Рис. 2. Графічне зображення видів митних платежів відповідно до законодавчих актів, що їх регулюють

Джерело: [6; 7]

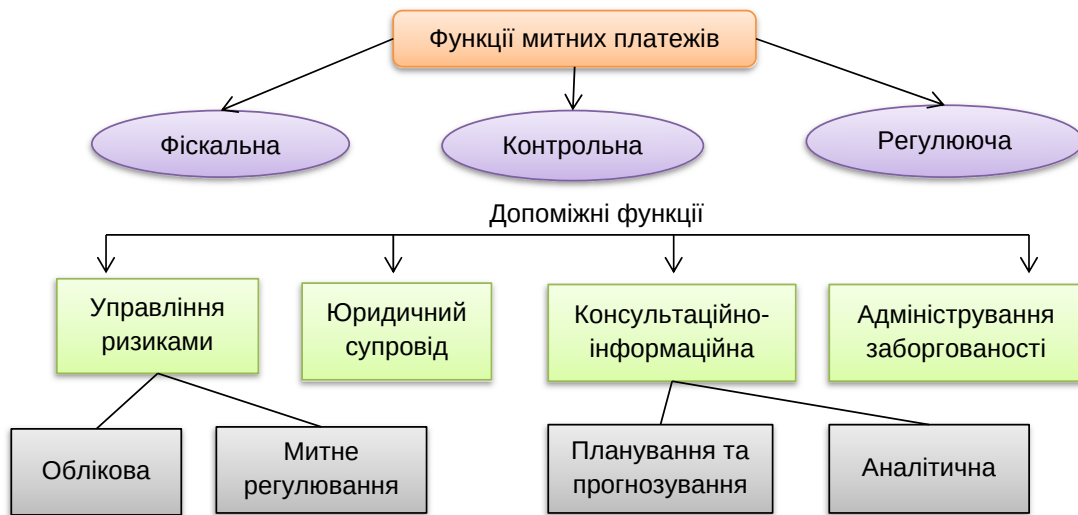

Рис. 3. Функції митних платежів

Джерело: [9]

однак від імпортного виробника. Такими вчинками громадяни тільки шкодять українській економіці, оскільки вітчизняні виробники несуть збитки через непроданий товар або неприбутковість фірм та їх закриття. Крім того, через несплату імпортного мита та інших митних платежів держава також несе збитки, а потім заміщає недоотримані кошти підвищеними цінами. Однак, незважаючи на все це, найбільшим результатом існування контрабанди є зниження конкурентоспроможності українських підприємств на внутрішньому ринку й збільшення відтоку робочої сили за кордон.

Відповідно до досліджень контрабанди асоціацією підприємств інформаційних технологій, імпортери, що нелегально ввозять свою продукцію на територію України, навіть за сплати відносного відсотку за перевезення нелегального товару набувають непомірної конкурентної переваги перед вітчизняними виробниками. Тим самим українські підприємці, знаходячись навіть в абсолютній тіні, значно поступаються контрабандному імпорту.

Однак від цього страждають не лише українські виробники, але й громадяни. Коли українці купують контрабандний товар за нижчу ціну, вони запускають незворотній механізм зниження попиту, який також приведе до згортання виробництва. Також

це вплине на обсяг робочих місць у країні. Після того як імпортна контрабанда витіснить із внутрішнього ринку вітчизняний продукт, вони збільшать свою ціну, але альтернативних українських варіантів за нижчу ціну вже не буде [4].

Таким чином, установлення належних митних платежів та контроль за їх сплатою є важливими складовими частинами захисту внутрішнього ринку.

Найбільш наочним прикладом необхідності митних платежів є динаміка надходження таких платежів до державного бюджету. Л. Прокіпчук [9] розглядав формування митних платежів в умовах розвитку митної політики. Він запропонував систему розрахунків для визначення ефективності адміністрування митних платежів, яка включає два показники (табл. 1).

Для розрахунку таких показників необхідно визначити вихідні дані, тобто початкові показники, а саме доходи державного бюджету, митні платежі. Для цього необхідно звернутись до сайту Державної митної служби України, а також сайту Міністерства фінансів України (табл. 2).

Як видно з табл. 2, із 2017 до 2020 років доходи бюджету збільшувались, тоді як сума митних платежів коливалась. Збільшення доходів державного бюджету можна характеризувати інфляційними

Таблиця 1

Інтегральний індекс фінансової результативності адміністрування митних платежів

Назва індексу	Формула	Пояснення
Питома вага митних платежів у доходах державного бюджету	$\Delta \text{МП} = \frac{\text{ФМП}}{\text{Дох ДБ}} * 100\%$	$\Delta \text{МП}$ – частка митних платежів у доходах державного бюджету; ФМП – фактичні митні платежі; Дох ДБ – доходи державного бюджету.
Темп приросту митних платежів	$\text{ТП}_{\text{ФМП}} = \frac{\text{ФМП}_t}{\text{ФМП}_{t-1}}$	ФМП – фактично сплачені до державного бюджету митні платежі; $t, t-1$ – періоди, вибрані для порівняння.

Джерело: [9]

Розрахунок індексів адміністрування митних платежів

Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Доходи державного бюджету, млн. грн.	793 265,00	928 108,30	998 278,90	1 076 016,70
Митні платежі, млн. грн.	320 000,00	372 270,00	374 520,00	364 420,00
Доля митних платежів у доходах державного бюджету, %	40,34	40,11	37,52	33,87
Темп приросту, %	–	1,16	1,01	0,97

Джерело: [2; 8]

Таблиця 3

Митні платежі у сумі ВВП

Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
ВВП, млн. грн.	2 445 587,00	3 083 409,00	3 675 728,00	3 818 456,00
Митні платежі загалом	320 000,00	372 270,00	374 520,00	364 420,00
ПДВ, млрд. грн.	250 010,00	293 740,00	287 850,00	274 520,00
Акцизний податок, млрд. грн.	46 130,00	52 040,00	56 800,00	59 900,00
Мито, млрд. грн.	23 860,00	26 490,00	2 970,00	30 000,00
Частка митних платежів у ВВП, %	13,08	12,07	10,19	9,54
Частка ПДВ у ВВП, %	10,22	9,53	7,83	7,19

Джерело: [1; 8]

процесами, тоді як не можна використовувати цю ж причину до зміни суми надходжень митних платежів. Навіть навпаки, розглянувши індекси адміністрування, можемо побачити тенденцію зменшення кількості митних платежів у державному бюджеті.

Крім того, розглянемо те, скільки відсотків митні платежі займають у сумі ВВП (табл. 3)

Якщо розглянути табл. 3, то також бачимо, що митні платежі займають вагому частину ВВП, особливо ПДВ. Проте у 2020 році митні платежі зменшувалися. Причинами цього є такі:

- зменшення кількості зовнішньоекономічних операцій;
- проведення більшої кількості пільгових операцій;
- звільнення від оподаткування певних видів імпортованих товарів, пов'язаних із добуванням екологічної енергії;
- зменшення рівня митного оподаткування.

Можна вважати, що негативно вплинула на суму надходжень митних платежів до державного бюджету сучасна ситуація на сході України, яка зменшила митні надходження близько на 4 млрд грн. Також неминучою є економічна криза, зумовлена пандемією COVID-19, наслідки якої будуть відчутні ще десятиліття [5].

Також це може бути результатом проведення неефективної зовнішньоекономічної політики держави загалом та митної політики зокрема, вибором неефективного інструментарію її реалізації, економічно необґрунтованим наданням пільг тощо [3].

У 2021 році спостерігаються процеси поживлення економіки, що позитивно впливає на податкові надходження. Завдяки цьому у

2021 році поступово збільшуються обсяги експорту та імпорту, відповідно, зростають надходження від митних платежів. Отримані кошти мають спрямовуватись Україною на боротьбу з епідемією, а такою на підтримку стратегічних галузей економіки задля їх стабільного розвитку та виробництва конкурентоспроможної продукції.

Висновки з проведеного дослідження.

Провівши аналізи теоретичних та статистичних даних, ми довели, що реалізація сучасної митної політики не може відбуватись без митних платежів. Вони є невід'ємною частиною захисту вітчизняного виробника від іноземних компаній, підтримання балансу між зовнішнім та внутрішнім ринками. Однак для підтримання їх необхідності потрібно вдосконалити перш за все митне законодавство, у тому числі щодо адміністрування митних платежів, щоб сучасні правила не давали можливостям громадянам та митним органам користуватись прогалинами закону. Важливим у цьому питанні має стати розроблення та прийняття Стратегії податкової та митної політики держави, яка буде регламентувати основні напрями розвитку оподаткування, окреслювати важливі галузі економіки та забезпечувати стимулювання експорту й обмеження імпорту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні – 2021. URL: <https://index.min-fin.com.ua/ua/economy/gdp> (дата звернення: 06.10.2021).
2. Доходи держбюджету України. URL: <https://index.min-fin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2016> (дата звернення: 08.10.2021).
3. Дубовик О., Мартинюк І. Фіскальна ефективність митних платежів в Україні. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/>

jspui/bitstream/123456789/-12879/1/Фіскальна%20ефективність%20митних%20платежів%20в%20Україні.pdf (дата звернення: 08.10.2021).

4. Кукуруза Г., Ніколаєнко С., Лесик М. Аналіз обсягів контрабанди в Україні: масштаби, прямі/непрямі втрати бюджету та економіки. URL: <https://apitu.org.ua/node/119> (дата звернення: 08.10.2021).

5. Лепеха М. Оцінка ефективності фіскальної функції в контексті розвитку митної політики України. URL: <https://www.ndifp.com/1450> (дата звернення: 08.10.2021).

6. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI в редакції від 21 липня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 06.10.2021).

7. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 06.10.2021).

8. Показники зовнішньої торгівлі України. URL: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/payments> (дата звернення: 08.10.2021).

9. Прокіпчук Л. Адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави : дис. Тернопіль, 2021 URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497-41781/1/aref-prokipchuk-na-sait.pdf> (дата звернення: 08.10.2021).

REFERENCES:

1. Valovyi vnutrishnii produkt (VVP) v Ukraini 2021 [Gross domestic products (GDP) in Ukraine 2021]. Available at: <https://index.min-fin.com.ua/ua/economy/gdp> (accessed 06 October 2021).

2. Dokhody derzhbiudzhetu Ukrainy [Revenues of the state budget of Ukraine]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance-/budget/gov/income/2016> (accessed 08 October 2021).

3. Dubovikh O., Martynuk I. Fiskalna efektyvnist mytnykh platezhiv v Ukraini [Fiscal efficiency of customs payment in Ukraine]. Available at: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12879/1/Фіскальна-%20ефективність%20митних%20платежів%20в%20Україні.pdf> (accessed 08 October 2021).

4. Cucuruza G., Nikolayenko S., Lesic M. Analiz obsiahiv kontrabandy v Ukraini: masshtaby, priami/nepriami vtraty biudzhetu ta ekonomiky [Analysis of smuggling volumes in Ukraine scale, direct/indirect losses of the budget and economy]. Available at: <https://apitu.org.ua/node/119> (accessed 08 October 2021).

5. Lepеха M. Otsinka efektyvnosti fiskalnoi funktsii v konteksti rozvytku mytnoi polityky Ukrainy [Assessment of the effectiveness of the fiscal function in the context of the development of customs policy of Ukraine]. Available at: <https://www.ndifp.com/1450> (accessed 08 October 2021).

6. Mytnyi kodeks Ukrainy [Custom Code of Ukraine] vid 13 bereznya 2012 roku № 4495-VI. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (accessed 06 October 2021).

7. Podatkovi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine] vid 2 ghrudnja 2010 roku № 2755-VI. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (accessed 06 October 2021).

8. Pokaznyky zovnishnoi torhivli Ukrainy [Indicators of Ukraine's foreign trade]. Available at: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/payments> (accessed 06 October 2021).

9. Prokipchuk L. Administruvannia mytnykh platezhiv v umovakh reformuvannia mytnoi polityky derzhavy [Administration of customs payments in the context of reforming the customs policy of the state]: dissertation for a scientific degree. Ternopil, 2021 Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497-41781/1/aref-prokipchuk-na-sait.pdf> (accessed 06 October 2021).